

Opis źródła:

W 1918 roku Litwa ogłosiła niepodległość, co było wynikiem długotrwałych dążeń narodowych oraz zmieniającego się kontekstu politycznego w Europie po I wojnie światowej. 16 lutego 1918 roku, w wyniku działań Rady Litewskiej, Litwa formalnie proklamowała niepodległość, co zostało szybko uznane przez kilka państw, w tym Niemcy. Kluczową rolę w tym procesie odegrały wydarzenia związane z upadkiem Imperium Rosyjskiego oraz osłabieniem Niemiec, co otworzyło drogę do realizacji aspiracji narodowych. Po proklamacji niepodległości Litwa stanęła jednak przed wieloma wyzwaniami. Kraj borykał się z problemami wewnętrznymi, takimi jak brak stabilnej administracji oraz walki o władzę między różnymi grupami politycznymi. W 1919 roku Litwa musiała zmierzyć się z inwazją bolszewików, a także z konfliktem z Polską o Wilno i jego okolice, co dodatkowo skomplikowało sytuację. Przemówienie Augustinasa Voldemarasa, które wygłosił na posiedzeniu sejm w 1927 podsumowuje te pierwsze, trudne lata młodej litewskiej państwowości.

Miejsce wydania:

Biuletyn Kowieński, 1927, nr 61, s. 13-19.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Archiwum Akt Nowych, Ambasada Londyn, sygn. 1031 k. 274-279.

Tekst źródła:

25.02.1927 r., Kowno.

Przemówienie programowe premiera A. Voldemarasa na temat litewskiej polityki zagranicznej wygłoszone na posiedzeniu sejm litewskiego

Na czele obecnego rządu przypada w udziale stanąć znowu tym ludziom, którym dane było stać w pierwszych szeregach w chwilach przygotowywania, proklamowania i zakładania niepodległej Litwy. Po usunięciu ich z tych stanowisk, zajęły je inne partie i stronnictwa litewskie. Okres ten trwał ok. 10 lat. Przez ten czas próbowano rozmaicie kierować polityką zagraniczną Litwy. Po jednym niepowodzeniu czekano, że przyjdą nowi ludzie i może przyniosą nowy kierunek w polityce. Obecnie nie może już mieć miejsca nadzieja na coś jeszcze nowego, jeszcze nie wypróbowanego w litewskiej polityce zagranicznej. Dzisiaj wszyscy musimy przyznać, że wszystkie stronnictwa litewskie od najbardziej prawicowego do najbardziej lewicowego jednakowo rozumieją zasadnicze dążności polityki zagranicznej, którymi są:

- 1) Litwa musi być niepodległą i ze stolicą Wilnem oraz
- 2) Litwa nie może zawierać żadnych szczególnie bliskich stosunków z żadnym z wielkich państw sąsiednich. Za tym programem politycznym staną wszyscy Litwini, jak jeden mąż, bez różnicy partii.

Pierwszą część tego programu nie napotyka większego sprzeciwu nawet u obcych: Litwa może być oddzielnym państwem, może posiadać nawet Wilno za stolicę, lecz w takim wypadku musi ona przyłączyć się do któregośkolwiek bądź ze swych trzech większych sąsiadów. Podczas wojny światowej, gdy cała Litwa była w niemieckich rękach, Niemcy żądały by Litwa zadzierzgnęła z nimi ściślejsze węzły polityczne i gospodarcze. Niemcy zgadzały się przyznać samodzielność Litwie o tyle, o ile by zawarła ona z nimi wspomniane stosunki. Lecz już wówczas zaczęły się spory o stolicę Wilno. Uznana przez Niemcy w 1916 r. za niepodległą, Polska już w 1918 r. rozpoczęła z nimi rokowania o przyznanie Wilna. Polska dlatego żądała

tylko Wilna, że o oddaniu jej całej Litwy nie mogło być mowy. Po klęsce Niemiec Polska w 1918 i 1919 roku usiłowała zająć zbrojnie całą Litwę, gdy zaś jej to się nie powiodło, poprzestała na zagarnięciu Wilna z Grodnem. Z drugiej zaś strony Polacy, wykorzystując straszaka niemieckiego, stale głosili w Europie Zachodniej, że w Litwie nie ma litewskiego rządu, że został on stworzony przez Niemców, że tylko dzięki Niemcom się utrzymuje przy władzy, po ustąpieniu zaś okupantów-Niemców upadnie. Propaganda polska wyrządziła Litwie bardzo wiele szkody. Polacy wszelkimi siłami utrudniali uznanie Litwy *de facto* i *de iure*.

W inny sposób ułożyły się i rozwijały stosunki z Rosją. W jesieni 1917 r. władzę w Rosji objęli komuniści. Chociaż teoretycznie uznawali oni, że każdy naród może się wyzwolić z suwerenności Rosji proklamując swą niepodległość, to jednak w praktyce prawo wykorzystania tego przywileju przyznawali tylko proletariatu. Stąd walka ich z innymi, zwłaszcza z małymi narodami, jeśli tylko nie ogłaszały one republik sowieckich. Przy pomocy Zachodu nowe państwa z bronią w ręku wywalczyły sobie byt niepodległy. W ten sposób zdobyły niepodległość wszystkie państwa bałtyckie - Finlandia, Estonia, Łotwa i Litwa. Rosja pomimo podpisania w r. 1920 w Moskwie traktatu pokojowego z Litwą, gdy tylko zaczęło się jej powodzić w walkach z Polakami, gdy ci ostatni cofnęli się z Wilna, Grodna i przygotowywali się do opuszczenia Warszawy, zezwoliła, nie zwracając zupełnie uwagi na protesty rządu litewskiego, na proklamowanie Czerwonej Republiki Sowieckiej Litwy i Białorusi ze znanymi Kapsukasem i Angarietisem na czele.

[...]

W takich okolicznościach naturalnym byłby ściślejszy, związek wszystkich państw bałtyckich. Lecz na przeszkodzie temu stanął zatarg Litwy z Polakami, w których Litwini widzieli bardziej niebezpiecznego wroga niż w bolszewikach, wroga swej niepodległości. Łotwa zaś z Estonią głównego swego wroga mogły widzieć tylko w bolszewikach oraz Niemcach, przeciwko którym naturalnym sprzymierzeńcem była Polska. To utrudniało i do dziś dnia utrudnia zbliżenie krajów bałtyckich. Z drugiej strony wielkie mocarstwa wiedziały, że wobec trwania zatargu z Polską i mających miejsce w latach 1919 - 1920 nawet prawdziwych działań wojennych, front antybolszewicki nie jest skonsolidowany. Poza tym na Zachodzie nie widziano innego sposobu rozstrzygnięcia sporu, jak połączenie Litwy z Polską węzłami politycznymi. Wojna rosyjsko-polska w 1920 r. wykazała, że trudno Litwie zachowywać neutralność dopóki nie należy do niej Wilno. Gdy w lipcu 1920 r. Litwini ruszyli do Wilna, po ustąpieniu z niego Polaków, nie występowali oni bynajmniej wspólnie z bolszewikami, lecz tylko pragnęli odzyskać starą swą stolicę. Niedługo jednak władza litewska mogła być w Wilnie. W listopadzie 1920 r. z rozkazu Piłsudskiego wybuchło „powstanie” Żeligowskiego przeciwko Polsce i po niespodziewanych dla Litwinów walkach (linia bowiem demarkacyjna, ustalona w traktacie suwalskim, przechodziła na południe od Wilna, pozostawiając je po litewskiej stronie) zajął on naszą stolicę.

Słowniczek pojęć:

Kowno – to drugie co do wielkości miasto Litwy, położone nad rzeką Niemen. W latach 1918-1927 Kowno odgrywało kluczową rolę w procesie kształtowania się niepodległego państwa litewskiego. Po I wojnie światowej, w 1918 roku, Litwa ogłosiła niepodległość, a Kowno stało się tymczasową stolicą kraju w 1920 roku, kiedy Wilno zostało zajęte przez Polskę.

Augustinas Voldemaras (1883-1942) był litewskim politykiem, historykiem i jednym z najbardziej wpływowych postaci w historii Litwy w okresie międzywojennym. Był jednym z założycieli niepodległej Litwy i pierwszym premierem kraju po ogłoszeniu niepodległości w 1918 roku. Voldemaras był również profesorem historii na Uniwersytecie Wileńskim. Jako premier i minister spraw zagranicznych, Voldemaras odegrał kluczową rolę w kształtowaniu

polityki zagranicznej młodego państwa litewskiego. W 1926 roku współorganizował zamach stanu, który doprowadził do przejęcia władzy przez Antanasa Smetonę. W latach późniejszych stał się coraz bardziej autorytarny, co doprowadziło do jego odsunięcia od władzy i internowania. Ostatecznie został osadzony w więzieniu przez władze litewskie.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i średniej (poziom podstawowy):

1. Jakie były główne cele litewskiej polityki zagranicznej według premiera A. Voldemarasa?
2. Dlaczego Wilno było kontrowersyjnym tematem w relacjach Litwy i Polski?
3. W jaki sposób Łotwa i Estonia różniły się od Litwy w utworzeniu frontu antybolszewickiego?
4. Jakie wydarzenia miały miejsce w 1920 roku, które miały wpływ na sytuację polityczną Litwy?
5. Jakie były konsekwencje „powstania” Żeligowskiego dla sytuacji politycznej Litwy?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony):

1. W jaki sposób wydarzenia z lat 1918-1920 ukształtowały długofalowe relacje Litwy z Polską?
2. Jakie były okoliczności powstania Żeligowskiego w 1920 roku i jakie miało to konsekwencje dla Litwy?

Literatura pomocnicza:

P. Łossowski, *Konflikt polsko-litewski 1918-1920*, Warszawa 1996.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord – Joanna Kunigielis